

De herder raakt zijn kudde kwijt

Elke ochtend als Wim Eijk uit zijn appartement naar de kapel loopt, ziet hij het tegeltje hangen dat hij als jongen van zes kreeg. Het tegeltje van zijn eerste communie. "Hemelvaartsdag, 26 mei 1960. Dat grote moment zal ik nooit van mijn leven vergeten. Dat was het moment waarop ik bij de kerk ging horen. Ik heb het altijd bewaard, als een kleinood."

Het is half tien in de ochtend als Eijk gaat zitten in zijn ontvangstkamer in het Aartsbisshoppelijk Paleis aan de Maliebaan. De aartsbisschop van Utrecht heeft er dan al een paar uren opzitten. Hij mediteerde over de lezingen voor die dag, ging voor in een eucharistieviering en bad het brevier, zijn dagelijks gebed. "Ik heb net een operatie ondergaan, had last van staar. Autorijden ging eigenlijk niet meer en ik had moeite met lezen. Nu zie ik weer scherp, belangrijk voor mij. Ik ben natuurlijk iemand die ontzettend veel dossiers leest, en doorneemt - bijna de hele dag."

Eijk, als aartsbisschop de belangrijkste man in de katholieke kerk in Nederland, beleeft geen eenvoudige tijden. De kerk is negatief in het nieuws door seksueel misbruik in de Verenigde Staten. In Nederland worden de kerkbanken leger en sluit de ene kerk na de andere de deuren. Dat stuit op verzet, critici vinden hem star. Maar het is de enige weg, zegt de bisschop.

"Ik zou de mensen heel graag weer gelovig willen maken. Maar zo gemakkelijk is dat niet. Wij hebben de cultuur tegen, de cultuur van hyperindividualisme. In de jaren zestig steeg de welvaart sterk en konden mensen ineens veel gemakkelijker voor zichzelf zorgen en onafhankelijker leven van anderen. Ik ben van 1953, ik heb nog meegemaakt dat het leven heel bescheiden was en mensen veel dingen samen deden. Maar verenigingen verdwenen en mensen gingen hun eigen weg. Ook in het kiezen van een eigen levensbeschouwing. Je moest je onderscheiden van anderen."

Is uw probleem niet ook de wetenschap? Er zijn zoveel ontdekkingen gedaan waardoor het moeilijker is geworden nog te geloven in het verhaal van de kerk.

"Darwin kwam met zijn publicaties al in de negentiende eeuw. Toch zie je de secularisatie van katholieken pas vanaf de jaren zestig. Katholieken hebben met die discussie tussen geloof en wetenschap niet zo'n moeite. Van ons hoeft je de Bijbel niet van koft tot koft letterlijk te nemen. De Heilige Schrift kent een opbouw die niet eens zoveel afwijkt van de evolutie. Eerst

het zonlicht en de wereld. Dan het leven. Dat vind je in de evolutieleer terug. Het verschil is: wat is het mechanisme erachter? Is dat toeval? Of zit er een Schepper achter? Een persoon.”

In uw bisdom wordt de ene na de andere kerk gesloten. Veel oudere gelovigen klagen erover: ze kunnen in hun dorp niet meer naar de kerk, maar moeten reizen.

“Ik had het liefst gewild dat alle kerken waren gebleven. Elke keer als ik een decreet moet ondertekenen om een kerkgebouw aan de eredienst te onttrekken, snijdt mij dat door de ziel. Ik begrijp de gevoelens van mensen heel goed. Maar het kan niet anders. We zien dat de parochies in de rode cijfers duiken. Je moet het zo zien: 10 procent van de parochies is schatrijk, 10 procent van de parochies is gewoon failliet. De onderhoudskosten van de kerken zijn te hoog voor ze. Al bezuinigen ze hun hele pastorale team weg, dan nog hebben zij een tekort. Tachtig procent zit ertussen. We hebben een ontmoeting gearrangeerd tussen de bisdomstaf en de parochiebesturen. Er waren gesprekken met onze econoom. De vraag was: wat kunt u op termijn nog openhouden? Wat doe je om zwarte cijfers te schrijven? Er wordt gezegd: die bisschop heeft het de hele tijd maar over geld. Geld is een voorwaarde om pastoraat te bedrijven. Als je je rekeningen niet kunt betalen, dan wordt zowel de eerste als de tweede lezing gedaan door de deurwaarder.”

Hoeveel kerken blijven open?

“In 2028 word ik 75 jaar en moet ik volgens kerkelijk recht mijn ontslag indienen bij de Heilige Vader. Ik heb vier jaar geleden in een brief voorspeld dat er dan in het bisdom Utrecht nog hooguit twintig parochies zouden zijn, met elk een à twee kerken. Er kwam veel kritiek, ik zou te somber zijn. Nu zeggen priesters in onze priesterraad dat het er nog minder zullen zijn. ‘Kardinaal, u was te optimistisch’. Dat begin ik ook te zien. Een priester zei me: aan het einde van de rit heeft u nog acht tot tien parochies over. Dat is ontzettend jammer. Ik zou wel van de daken willen schreeuwen hoe mooi het is als je beseft dat je in Gods hand bent en dat door Christus God ons een eeuwige toekomst geeft. Maar een hoop mensen luisteren niet. De kerk wordt niet gesloten door mensen die nog komen of door mij, maar door degenen die wegblijven en niet meer bijdragen.”

U zou ietsje minder recht in de leer kunnen zijn en de boodschap wat populairder kunnen brengen.

"Forget it. Dat helpt helemaal niet. Dat is een illusie. Vanaf de jaren zestig heeft men geprobeerd water bij de wijn te doen en de boodschap gemakkelijker te maken, zodat hij soepeler naar binnen glijdt. Maar we zien

dat parochies die expliciet zijn in catechese en een goede liturgie bieden volgens de normen van de kerk juist de goed bezochte parochies zijn. Met stip. Met fantasieliturgie en experimentele liturgie red je het niet. Gods genade schijnt alleen op de wegen die hij ons gewezen heeft en echt niet op andere wegen. Ik heb geen recept waarmee morgen de kerken weer vol zijn. Maar het recept om mensen tot Christus te brengen, is expliciete catechese. En daarvoor gaan we onze priesters omringen met goed opgeleide vrijwilligers. We hebben straks geen geld meer voor betaald pastoraal werkers.”

Toch werkt een populaire aanpak soms wel. Kijk naar de Passion. Daar komen heel veel mensen op af.

“De vraag is: zien zij door die liederen de boodschap? Zien ze Christus zelf? Je zou moeten onderzoeken hoeveel mensen na de Passion besluiten de draad van hun geloof weer op te pakken. Mij persoonlijk spreekt de Passion niet zo aan. De kerk heeft een heel mooie liturgie voor Goede Vrijdag. Daarin wordt het lijdensverhaal gelezen, de priester geeft een korte meditatie. Aan het eind wordt het kruis van achteruit de kerk gehaald zodat mensen het kunnen vereren, bijvoorbeeld met een kus. Dat is een aandoenlijk moment. Dit is wat de kerk zelf onder leiding van de Heilige Geest aanbiedt. Iets beters ken ik niet.”

Hoe ziet voor u God eruit?

"God is een persoon. Als ik bid, stel ik mij die voor als een mens. Dat komt doordat het centrale dogma van het christelijk geloof is: God is mens geworden. Dus ik bid eigenlijk tot Jezus. Dat is het menselijke gezicht van God. Dat is wat ik voor me zie."

U zegt: Hij is mens geworden. Dan is Hij ook nog iets anders?

"Hij is van eeuwigheid God de Zoon. Op een bepaald moment in de geschiedenis is Hij onze geschiedenis binnengekomen en mens geworden. En geboren uit Maria. Hoe ik me dat moet voorstellen? Het is een geloofsmysterie. Op een gegeven moment houdt mijn waarneming op, net als de uwe. Er zijn dingen in het geloof die je niet kunt bewijzen. Dat God een God is in drie personen - Vader, Zoon en Heilige Geest - is een kwestie van geloof. Jezus heeft bepaalde dingen aan ons geopenbaard, maar niet alles. Verder kan ik het ook niet uitleggen, al ben ik dan kardinaal. Zelfs paus Franciscus kan dat niet."

U zei in een interview met Andries Knevel dat u verlangt naar het eeuwig leven. Hoe stelt u zich dat voor?

“Theologisch gezegd: de zaligmakende aanschouwing van God. De hemel is niet ver weg van ons. Die is om ons heen. We leven in een toestand waardoor onze ogen verhinderd zijn om de hemel, dus eigenlijk God, te zien. De hemel is een ander woord voor God. Nu lees ik het woord van God en ik bid, dus ik correspondeer met Jezus. Ik zou degene met wie ik al mijn hele leven correspondeer graag van aangezicht tot aangezicht zien.”

En dat duurt een eeuwigheid.

“Ja.”

Is dat niet lang?

“Het is een vorm van verliefdheid. Mensen die verliefd zijn op elkaar, kunnen soms urenlang in elkaars nabijheid zijn zonder iets te zeggen, zonder iets speciaals te doen. Die gaan in elkaar op. Het is iets soortgelijks. En het is altijddurend.”

In Nederland gaan steeds meer stemmen op over het terugdringen van religie uit de openbare ruimte. Veel mensen zeggen: geloven doe je maar thuis. Hoe kijkt u daar tegenaan?

“Dat baart mij zorgen. Als wij een echte, tolerante samenleving zijn, moeten we mensen de gelegenheid geven wat ze geloven tot uiting te geven. Vroeger, in de verzuilde samenleving, kon een priester in toeg over straat, een zuster in habijt met sluier, een pater in zijn pij. Er waren afspraken. Tot één uur was het stil op zondag. Dan gaven we de gelovigen gelegenheid voor de eredienst. Maar wil men evenementen, dan kan dat, maar dan vanaf één uur. Dan ben je echt tolerant en geef je iedereen gelegenheid zijn geloof te belijden. Als een vrouw een burqa wil dragen, dan vind ik dat je dat in principe niet moet verbieden. Dat geldt ook voor vrouwen met een hoofddoek. Daar moet men tolerant in zijn. Ik zie de problemen wel met terroristische aanslagen van extreme islamisten. Maar bedenk: we hadden onder de katholieken ook extremisten. De IRA in Noord-Ierland. De protestanten hadden die onder de oranjemannen. Dat is nu verleden tijd. Je moet tolerant zijn. Gun een ander zijn uitingen, ga iemand niet dwingen zijn geloof alleen te beleven achter de voordeur. Dat vind ik gewoon kleinzielig. Klaas Dijkhoff zei tijdens het VVD partijcongres dit jaar: we kunnen de kerken niet verbieden, maar het is goed dat ze geleerd hebben een toontje lager te zingen. Waar een hyperindividualist als Dijkhoff het niet over heeft, is dat kerken een sociale functie hebben. De meeste vrijwilligers komen uit kerkelijke hoek. Dat is de participatiesamenleving die de overheid zo graag wil. Religie achter de voordeur? Wat een kleinzieligheid! Ik gebruik dat woord met opzet. Je moet de grootsheid hebben om religie te accepteren.”

KADER

Bisschop Eijk reageerde tot dusver niet op het seksueel misbruik in de Verenigde Staten. Nu zegt hij: “Wij gaan als bisschoppenconferentie een verklaring uitgeven en uitleggen wat we hebben gedaan. Op de brief van de paus waarin hij excuses aanbood, kwamen veel reacties. De teneur was: excuses zijn mooi maar we willen ook maatregelen zien. In 2010 vroegen wij de commissie-Deetman onderzoek te doen. Die kwam met een ontluisterend rapport over 1945 tot 2010. Er zijn 2000 klachten afgehandeld, alle compensaties zijn betaald. Er lopen nu nog zeventig zaken. Wat bij ons gebeurd is, gebeurt elders ook. Dit gaat overal naar buiten komen. Hoe pijnlijk ook, wij hebben dit adequaat afgehandeld.

“Wat vragen oproept onder katholieken is: zijn de bisschoppen wel betrouwbaar? Kardinaal McCarrick heeft zichzelf schuldig gemaakt aan seksueel misbruik. Bisschoppen die dat niet gedaan hebben, hebben priesters de hand boven het hoofd gehouden die bekend stonden als predatoren, als roofdieren. Toch hebben zich sinds 2010 maar weinig mensen laten uitschrijven uit de kerk vanwege het misbruik.”